

מבית פעור ומנחל פעור (א) עד חשבון משתרעת רצועת הגלעד של ראובן, ורוחב הרצועה ההיא עשרה קילומטר. גם בגלעד של ראובן יש הרים גבוהים: ההר אשר באמצע המרחק שבין בית פעור ובין אֶלְעָלָא גבוה 922 מטר, והעיר אלעלא יושבת על הר גבוה 934 מטר, אולם הנכבד בכל הגלעד הוא ההר אשר למערבית דרומית מחורבת בית פעור במרחק ארבעה קילומטר. ההר הזה נקרא היום הר זבד גבוה 885 מטר, הוא הר נבו חמדת המאמינים בתורת ישראל, והוא בראש הפסגה היינו בראש השפוי שהעריבים קורין לו קוֹסִיב (פסגה נתחלפה לקוסיב) והמדרון שממנו ולמערב יורד ירידה עצומה (ב) עד ערבות מואב אשר על ירדן יריחו. ביום המופת העקרי שהוא הר נבו המכוש יוצא לנו מזה שנמצא בו הסימן המובהק שהתורה נתנה לו פעמים: כדכתיב (האזינו) עלה אל הר העברים הזה הר נבו וכו' אשר על פני יריחו, וכפ' כרכה נאמר ויעל משה אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני יריחו. מי לא יודה כי הכתוב באמרו פעמים על פני יריחו (ולא מול יריחו) רצה להודיע שמקומו נכח יריחו למורה בדיוק ובצמצום וזה ההר אשר ברבות הימים שמו נשתנה מעט להקרא בשם נְפֹד מקביל נכח יריחו בדיוק ואינו נוטה מאומה לא לצפון ולא לדרום; ולהראש המערבי של הר זבד נבו העריבים קורין קוסיב, או גוסיב, וזהו הפסגה הנזכר בתורה (ג) אולם הראש המזרחי שלו (אשר כעת יקרא זבד) גבוה ממנו, והש"י צוה למשה לעלות על הר נבו היינו על חלקו היותר גבוה (זבד), וזהו ראש הפסגה, ועליו עיר נבו של ראובן כמו שיבואר בסמוך (ד).

הערה (א) בצד צפון של עיר בית פעור ובנחל בית פעור (ואדי נעור) עבר הגבול שבין ראובן ובין גר.

הערה (ב) כי התורבה הנקראת היום תל אל חאמאס אשר למערבו של נבו-זבד, רחוקה ממנו רק תשעה קילומטר וחצי והיא נמוכה ממנו 888 מטר.

הערה (ג) מזה נכון כי הפסגה היא שם פרימי רק להר החוא.

הערה (ד) וטעו הירונימוס והנמשכים אחריו מחבריו מזהו בדור הזה שנתנו עיניהם באחר החרים שהעריבים קראו לו אֶבְיִיד שהוא 12 קילומטר מנגב להר זבד וקראו לו נבו, אף כי לא רק סחר זה ברם מכל החרים שלמעלה מערבות הירדן רואים את יריחו. נראין הרברים כי השם הערבי דושיביל אֶבְיִיד (הדומה להשם נבו) הטעה את הירונימוס, וכר א"מ לונץ בהערותיו לספר חב"א כתב; החקירות החדשות הראו לדעת כי שם ההר הזה נשאר עד היום ג'בל זִיבָא והוא נשקף על פני ערכות הירדן עכ"ל, הוא הדבר אשר אמרתי שהירונימוס בכה טעותו נתן לו את השם הזה, כי נתחלף לו אֶבְיִיד לנבו והוא הירונימוס כתב בספרו שהר נבו למערב חשבון 6 סל. ויהי כאשר עברו 690 שנים אחרי הירונימוס ונכבשה הארץ לפני הנוצרים או נתנו את השם נבו להר שבו בחר הירונימוס, ונמשך הטעות הזאת בכל ימי מסלחתם 88 שנים עד שהתחילו גם הערבים להאמין שכך שמו, ובפרט כי נבו דומה לחשם, וְגַי החביב להעריבים.

לו בחרו חסון החוקרים והמחברים לשבת ושיבת קבע על גדות הנחל שיריאת אל טִיגְאֶדְרָא מן קוֹיִרִיב עד הירדן, או, בלי ספק, גם הערבים היו קוראים להנחל בשם יְרִמֹךְ כמו שקוראין לו המחברים, אולם בשביל שחחרים החוקרים סבירים את הנחל שהוא לעמים

הרי עבר הירדן המזרחי

עוד נזכר להוכיח כי ההר הזה גם בזמן חכמי התלמוד כבר נקרא בשם זבור, לכן להר זבור שאצל מירון בגליל העליון השופע ויורד הנגבה לכפר חנניא (א) קראו זבור דגלילא להבדילו מן זבור שבכפר הירדן מזרחת אשר על פני יריחו.

הנזכרים לעיל הרי יגבהה, סארי, אלעלא וההרים שביניהם, נצבים כשורת הכרם בקו המתוח מצפון לדרום דרך טבור הארץ: המרחק מהם עד ערבות הירדן למערב כמו להמדרגה. נחלים איתנים וגיאות גדולים יורדים מההרים האלה הירדנה. הנכבד שבהם הוא הגי שבו נקבר משה רבינו. והכינו את הגי המצוין הזה ע"י הסמן שמסרו לנו חז"ל באמרם (בבלי וירושלמי סוטה סוף פ"א) שהיה משה מוטל בכנפי שכינה בארבעת מיל מנחלת בני ראובן עד נחלת בני גד. כי מת בהר נבו שהוא בנחלת בני ראובן וחלקת מחוקק ספון בנחלת בני גד. מקבלתם האמתית שהקב"ה נשא גופא קדישא הרין ארבעה מיל מראש הר נבו עד הגי שנקבר שם למדנו כי הגי הזה הוא הנקרא היום ואדי סיר Sir (המתאחד עם הנחל ואדי קיפרין) כי מראש הר נבו (צפונה) עד נקודה אחת שבתוך ואדי סיר Sir (ב) שבנחלת גד המרחק שישה קילומיטר שהם ארבעה מילין

רחוקות, הם התרים קוראין לו ירמוך (כפי הטעות שירשו מהתרים הראשונים) והערביים אינם זויס מקבלת אבותיהם וקורין לו נחל גר wadi ghreir; והערביים אינם כוסין אותנו לשבש את הגמרות להדפיס גר במקום שחכמי התלמוד כתבו גר, ולכל מי ששואל את הערביים למה הם קורין לו גר תלא ירמוך שמה הם משיבים בשתיק: הים ביאסמיה אל פראגריש, לאמר: כך (בשם ירמוך) קוראין לו אנשי איירופא.

נחזור לעניננו: בהכירנו אמתת קבלת חכמי התלמוד בכל דבריהם והם קבלו שמקום קבורת משה רבינו בנחלת גד, והמרחק מהר נבו עד מקום קבורתו לא פחות ולא יותר מארבעה מילין, והעיר בית פעור אשר מול קבורתו היא בנחלת ראובן, אז נבין כי מה שכתוב על פני יריחו הכונה למזרח יריחו בדיק ובצמצום. וההר הנקרא היום זבור הוא הר נבו המאושר, ועליו עיר נבו של ראובן וחלקו הסערי של הר זה גם היום יקרא הפסגה (גוסב). גם נודע לנו כי הגבול בין ראובן ובין גד הי' נמשך לאורך נחל קיפרין (היינו ברובו ולא ככל אורך הנחל). ובית פעור חיושבת בתחילת הנחל הזה, בראשו, היתה לבני ראובן והגי שבו קבורת משה הוא מצפון לוואדי קיפרין ומתאחד עמו. כמו שיבואר בהמשך הענין הזה.

הערה (א) אשר בזמן יהושע בן נון היה נקרא חֲנַתָּן והוא בקרן צפונית מזרחית של נחלת זבולן. ומובנים דברי ר' אלעזר שאמר וירכתו על צידון זה זבור דגלילא הנשען לקרן צפונית מזרחית של נחלת זבולן.

הערה (ב) אם מראש הר נבו—זבור נמחת (צפונת ארצה גד) קו ישר שארכו ד' מילין היינו 6 קילומיטר, כאומן אשר קצה תקו יגע בעומקו של הגי הנקרא היום ואדי סיר Sir, אז הקצה של הקו החוץ יגע בנקודה אחת בעומקו של הגי בין שני מקומות מצוינים באפיק הנחל הזה, היינו באמצע המרחק שבין החורבה הנקראת היום אַרְאָק אַל אַיְמִיר אשר (אצל מהלך המים) למעלה בנחל, ובין החורבה קאמר אַל עבד אשר למטה. (כל המרתק שבין שתי החורבות הללו—אלפים מיטר).

המצב של שני המקומות האלה אשר בגי מול בית פעור מזכיר לנו מה שאמרו בתלמוד

בדיוק, והקו מראש הר נבו להנקודה שבג' (אשר שמה יכלה המרחק של ד' מילין) פונה לצד צפונית מערבית ($NW: 25^{\circ} 5'$). ואורך הקו מעיר בית פעור אשר כגובה להמקום המאושר שבתוך הג' מילין (7600 מטר) פונה לצד צפונית מערבית ($NW: 62^{\circ} 18'$). ומעומק הג' רואים בית פעור כי אין דבר מפסיק ביניהם. ומסקנא דמלתא: אמר ר' ברכיה סימן בתוך סימן ואפ"ה ולא ידע איש את קבורתו. וכבר שלחה המלכות וכו'. בסביבות הר נבו (זבוד) מצוינים המקומות האלה: בצלע הר נבו במרחק $1\frac{1}{2}$ קילומטר מראשו לצד דרומית-מערבית, יושבת עיר נבו שנשתנה מעט שמה והיום נקראת שאנאב. וזאת עיר נבו שהיתה בחלק ראובן. נגבה לעיר נבו (שאנאב) 4 קילומטר בעומקו של הנחל הנקרא היום ואדי חיסבאן יושבת עיר שקם הנקראת היום סומיא Sumije (א).

ולמערכה של שכם (8 קילומטר) בעומקו של הנחל ההוא יושבת עיר בעון אשר היום נקראת אל מוטאבא בהשתנות נ' על מ' והעברתה מסוף התיבה אל ראשיתה. מנגב להר נבו וצפונה לחשבון (נוטה מעט למזרח) על הר בודד (הנזכר לעיל יושבת עיר אלעלא החרבה היום והערביים קורין לה אל-על-ויב"ע תרגם את שם העיר הזאת בשם מעלת-מרא, נראין הדברים אשר בימי המתרגם הירושלמי העיר אלעלא כבר היתה חרבה והעיר מעלת מרא אשר למזרחה וסמוכה לה ($3\frac{1}{4}$ קילומטר) היתה עיר

(סוטה סוף פ"ק): וכבר שלחה מלכות הרשעה וכו' נחלקו לשתי כתות אוהן שעומדים למעלה נרמה להן למטה. למטה נרמה להן למעלה וכו'. ונכלל לחשוב כי היהודים שהיו בשתי הכתות הללו ציינו את שני המקומות ההם, להעליון קראו ארעא (תוא ארעא) של משה רבינו (ונשתבש—ארעא אל אַיִר) ולהתחתון קראו קבר של עבר ח' (וח קאסר אל עבר). ואח"כ בא איזה מושל אדיר ובנה במקומות האלה מבצרים מצודות סלעים. המסלה העולה מקאסר אל עבר צפונה לצד ארעא אל אַיִר עד היום תקרא בשם דרך הקודש.

והחוקרים החרשים המשערים כי ארעא אל אימיר הוא המבצר שבנה הורקנוס בן יוסף שר המסים—אינם יכולים להביא ראיה לדבריהם. יוסיפוס (קדמוניות ספר א' סוף פ"ד) כתב אשר כל ארץ ממשלתו של הורקנוס בן יוסף נקראה בשם צור, ותכונתה על גבול ארץ ערב וכו'. א"כ יותר קרוב לחשוב כי הורקנוס בנה את המבצר שלו במקום שהיום נמצאת חורבת סאָר היושבת על הר גבות 978 מטר. ומקום ההר הזה על גבול ארץ שארית בני עמון אשר בזמן יוסיפוס נקראת ארץ ערב.

עוד כתב יוסיפוס: ובסלע הכבד אשר ממול המצודה חצב הורקנוס מערות גדולות לבתים לאנשי חילו וכו' וזה כפי הנראה ממקום הנקרא היום חורבת קיר שהיא $1\frac{1}{4}$ קילומטר מחורבת סאר; ועוד מה ענין דרך הקודש בין שני בנינים שבנה עשיר מתענג? בדברים האלה די לחוביח כי יותר קרוב אשר השם אַרעא אל אַיִר מורה: ארעא (תוא ארעא) של מיר, והשם קאסר אל עֶבֶר חוראתו קבר של עבר ח'. הערה (א) כמו שתרגם אוגלוס ושכם—וסיטא. ויב"ע שתרגם ושכם—ושירן בונתו על חורבת סַיִרָא Sifara שהיא מערבית-דרומית (שני קילומטר) מהמעיינות הנקראים עִיִין מוֹסֵא. ונחלקו תתרגמים על דבר העיר הזאת.